

VÖRÖSKŐ.

ID. PÁLFFY JÁNOS GRÓF

VALÓSÁGOS BELSŐ TITKOS TANÁCSOS STB.

Ő NAGYMÉLTÓSÁGA ALAPÍTVÁNYA ALKALMÁBÓL.

IRTA:

DOMANOVSKY SÁNDOR DR.

POZSONY.

EDER ISTVÁN KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

1903.

Ódivald Károly műintézetéből Budapest.

Brazák Venczel festménye.

id. Pálffy János gróf.

I.

Ldősb Pálffy János gróf 1900. évi október 9-ikén hárommilliós alapítvánnyal írta be nevét a nemzet történetébe. Nem szükséges vázolnunk a feltűnést és lelkesedést, mely a nagylelkű alapítványt nyomon követte. Az ily nagy alapítványok, melyek a nemzet életében ünnepet jelentenek, feledésbe soha sem mennek és maguk az adományozás külső körülményei is mélyen bevésődnek az emlékezetbe. Pálffy János gróf adományának nyilvánosságra jutása is élénken szemeink előtt áll. A közvélemény, ujságok és a hivatalos élet tényezői egyaránt a legnagyobb elragadtatással szoltak a párját ritkító

nemes tetről, melyet általánosan a nagy Széchenyinek, a legnagyobb magyarnak híres adományához hasonlítottak. És méltán. A nemes elhatározások nagyságát nehéz mérni. A tett hatása alatt álló emberi agy idegesen kapkod a mérőeszköz után, a melyet csak összehasonlításokban talál meg. A Pálffy János gróf alapítványához azonban nem volt oly könnyű párhuzamot találni. A magyar nemzet életében Széchenyi István gróf adománya a legjelentősebb, midőn Pálffy János gróf alapítványát ehhez hasonlították, a legnagyobb mértékkel mérték. Mások külföldi adományokkal hasonlították össze Pálffy grófét: az amerikai milliomosok művelődési célra szánt alapítványaival. Megint mások Thiersnek, a francia köztársaság egykori elnökének hasonló célú milliós alapítványában találták meg a párhuzamot, sőt felizgatott képzeletük ebben látta a mintát is Pálffy János gróf alapítványához, melyet annak hatása alatt keletkezettnek hittek.

A becslés így is nehéz és gyenge lábon áll. Az ilyen alapítványokat nem lehet abszolút mértékkel mérni; számba kell venni a tehetségen és az adomány nagyságán kívül a szándékot, az elhatározás nagyságát, a célt s az eredmény biztosítékait. A Pálffy János gróf adománya elhatározásában nagy és megfontolt, szándékában nemes, célját illetőleg ott akar segíteni, a hol szükség van rá és a sikeres eredmény garanciáit is magában hordja, mert úgy segít, hogy a segítség megteremhesse gyümölcsét.

Álljanak itt a sorok, melyekkel a nemes gróf nagylelkű elhatározásáról a kormány elnökét tudósította:

Nagyméltóságú m. kir. Ministerelnök Ur!

Ugy voltam és vagyok mindenkoron meggyőződve, hogy a magyar államnak — mint ilyennek — feltétlenül szüksége van arra, miszerint a törzsét képező magyar középosztály fenntartassék s mindinkább gyarapítva erősbíttessék. — Minthogy azonban ezen cél elérésére vagyoni

eszközökre is van szükség — elhatároztam magamban — miszerint ezen vagyoni eszközök megteremtéséhez a magam részéről is hozzájárulok és pedig oly irányban, a melyet én a jelzett célra alkalmasnak tartok.

A magyar középosztály szolgáltatója ugyanis a szellemi tényezők legnagyobb részét — s azért is úgy vélem, hogy legmegfelelőbb, ha én egy alapot létesítek, a melynek a jövedelmeiből kétharmadrészben 700 koronás, egy harmadrészben pedig 1000 koronás ösztöndíjak alkottatnak — a mely ösztöndíjak adományozása által azután a magyar középosztály több magyar családjának megadatik a mód — hogy tehetséges és törekvő magyar érzelmű gyermekeit közvetlenül a maga — közvetve pedig a magyar haza javára neveltetheti fel.

Ezen és ily alapítvány számára szántam én Pozsony vármegye területén fekvő Alsó-Diós, Ottóvölgy, Cseszte, Pila és Dubova községek határaiban létező összesen 5758 katastr. hold erdőt és 734 hold szántót kitevő s legalább 2.743,600 korona forgalmi értékkel bíró s korlátlan tulajdonomat képező tehermentes ingatlanaimat — azoknak összes járulékaival, jogaival, de dologi és az összes vöröskői uradalom patronátusi terheivel együtt is.

Eme alapítvány céljaira szánt vagyonom ezen felajánlásom elfogadásával nyomban menne át az alapítvány tulajdonába és én csakis az életfogytiglani haszonélvezeti jogot tartanám fenn magamnak akkép, — hogy halálom bekövetkeztével nemcsak maga az ingatlan vagyon, hanem az azon levő s ahhoz tartozó összes holt és élő feszerelés — függő, úgy már leszedett termék és készlet is az alapítvány birtokába menne át. — Miután pedig a vagyon legnagyobb része erdőbirtokokból áll — már eleve is kijelentem, hogy azt a kormány kiküldendő közegével egyetértően megállapított üzemterv szerint akarom csak haszonélni s hogy azt tartozmányaival együtt, mint eddig, úgy ezentúl is használható karban fenntartom.

Alapítványom a többi hason alapítványok módjára a m. kir. kormány képviselte és fennhatósága alatt állana s általa kezeltetnék is oly módon, hogy annak jövedelmeiből, minél több ösztöndíj lehessen alkotható és kitűzött célom ehhez képest minél nagyobb mérvben lehessen elérhető.

Az alapítvány mindenkoron nevemet fogja viselni s az abból alkotott ösztöndíjak a magyar középosztály magyar érzelmű családjai oly férfigyermekeinek lesznek minden vallás különbség nélkül a m. kir. kormány által pályázat útján adományozandók — akiket a tanári kar tehetségük s törekvésük folytán ösztöndíjra érdemeseknek fog kijelölni és a kiknek szülői ezen mintegy neveltetési járulékra — nem megfelelő vagyoni erőik folytán utalva lesznek, megjegyezve, hogy ezen ingatlan alapítványom soha eladásnak vagy cserének tárgyát nem képezheti.

Az 1000 koronás ösztöndíjak csak a felsőbb iskolák, a 700 koronásak azonban úgy a közép-, mint pedig a felsőbb iskolák növendékeinek juttathatók, s ha valaki ez ösztöndíjak valamelyikét már elnyerte — úgy akkor az annak elnyeréséhez szükséges feltételek változatlan fennforgása esetén azt tanulmányainak teljes befejezéséig megtartja.

Cseszte község határában fekvő úgynevezett vöröskői várból engem illető $\frac{3}{8}$ részt, — nyári üdülő helyül óhajtanám felhasználtatni — erre érdemesült középiskolai tanárok, valamint ösztöndíjamat élvező s arra reá utalt tanulók által.

Alapítványalkotási szándékomat és annak főbb mozzanatait ekkép Nagyméltóságod tudomására hozva, — arra kérem:

Hogy ezen felajánlásomat tudomásul venni, — azt a m. kir. magas kormány nevében elfogadni — az alapítványi vagyon és tartozmányainak az összeírására és felbecslésére — úgy az üzemtervnek közös elkészítésére hivatalt szakközeget kiküldeni s ezen szükségesek megtörtén-

tével az elkészülendő alakszerű alapítóokmányt, amelynek alapján a vagyon tulajdonjoga — életfogytiglani haszonélvezeti jogom egyidejűleges biztosításával — az alapítvány javára tlkvileg átirható lesz — a maga idején velem együtt aláírni szíveskedjék.

Budapest, 1900-ik év október hó 9-én.

Nagyméltóságod tisztelő híve

id. gróf Pálffy János s. k.

Az alapítólevélből kitűnik tehát, hogy Pálffy János grófnak a magyar középosztály érdeke lebegett szeme előtt, hogy a mit tett azt ezért az osztályért tette, mert meggyőződése mindig az volt, hogy a középosztálynak az állam érdekében erősnek kell lennie.

Valóban a középosztály az, melynek az önfentartás küzdelmében a legnehezebb sors jutott osztályrészül, miért is gyakran hallunk panaszos szavakat ez osztály hanyatlásáról. A földbirtokososztály földjének jövedelméből biztosíthatja fennmaradását, az alsóbb osztályokban pedig a szaporodás oly nagy, hogy ez osztály önmagából fentarthatja magát. A középosztály fölényét szellemi képzettségének köszönheti, míg vagyoni tekintetben elmarad a felsőbb osztályok mögött. Ha a középosztály vagyoniag kevésbbé szilárd alapon álló tagja a szellemi követelményeknek sem tud megfelelni, visszaesik, s a proletariátust növeli. Míg az alsóbb osztályok tagja előtt csak az emelkedésre áll nyitva az út, a középosztályhoz tartozókat mindig a visszaesés fenyegeti, mint örökösen fejöik fölött lógó Damokleskard.

A középosztály tehát folytonosan veszélyben van, ha a felsőbb osztályokat utánozza, hogy vagyoni bukásba rohan, ha a szellem versenyében kidől, hogy társadalmi positióját veszti el. De e bajok mellett megvannak a középosztálynak a maga előnyei is. Positióját szellemi képességeinek és képzettségének köszönhetvén, teljes erővel a szellemi térre

kell magát vetnie, hogy előrehaladhasson és hogy el ne maradjon. Ez a helyzete teszi a középosztályt a nemzet gerinczévé, a nemzeti erő letéteményesévé. A nemzet szellemi erejének erősítésére ezt az osztályt kell erősíteni és ezt a czélt szolgálja Pálffy János gróf is adományával.

A középosztályban való megmaradhatásra azonban nem elég a tehetség, mert legyen az bármily fényes, képzettség híján elkallódik. És ez a középosztály legnagyobb baja, helyzetéből folyó fátuma. Az elkallódott tehetség vesztesége ennek az osztálynak, de vesztesége a hazának is. A tehetséget megvédeni az elkallódástól, az az út, melyen Pálffy János gróf a középosztály erősítését s ez által a nemzeti erő öregbítését elérhetőnek tartja. Erre pedig helyes eszközöket választott. A kellő képzettség megszerzésére szükséges a tanulmányi időnek lehető gondtalansága. A mellékfoglalkozás, a mellékes kereset a képzettségnek, a nagyobb szellemi fegyverzetnek megölő betűje. Midőn tehát Pálffy János gróf a hagyományos szokással szakítva, az alapítványából alakítandó ösztöndíjakat 700 és 1000 koronában határozza meg, a baj orvoslására a leghelyesebb módot találta meg.

Ezeket a czélokat van hivatva szolgálni, a nagy vöröskői uradalom jövedelme. De e mellett magának Vöröskő nyolczszázados várának is megvan a külön feladata. Mens sana in corpore sano. Ép lélek csak ép testben lehet. Ha az ösztöndíjat élvező tanuló megerőltetett idegzete üdülésre szorúl, úgy ott van a vöröskői vár, hol barátságos fogadtatásra talál s rengeteg fenyvesek és őserdők közepette élvezheti azok ózondús levegőjét.

És nem feledkezett meg Pálffy János gróf azokról sem, akik a képzettség megszerzésénél a főtenyezők, a tanárokról. Idegbontó munkájuk megkivánja a pihenést, üdülést, a szellemi erők felfújítását; Vöröskő vára tehát első sorban oly tanárok nyaralóhelye lesz, kik különben a nyári üdülést maguknak meg nem engedhetnék.

Pálffy János grófadománya tehát szándékában nemes és hazafias, elhatározásában nagy és megfontolt s előrelátó, mélyreható intézkedéseivel a siker garanciáit is magában hordja.

Pálffy János gróf nagy alapítványa felajánlásakor külföldben a jótékonyság téren már bokros érdemeket szerzett magának. Pozsonymegyei főispán korában, a hetvenes évek elején, főispánságának összes jövedelmeit Pozsony szegényeinek engedte át. A megyei tisztviselők nyugdíjintézetéhez 20,000 frttal járult hozzá. A közmagtári-alapot, mely inséges időben ingyen vetőmagot oszt ki a nép közt, ő alapította. Nagyszombatban és Somorján polgári iskolát állított fel s a pozsonyi ág. evangélikus theologiai akadémia vagyonát is 16,000 forinttal gyarapította. Imminens veszély alkalmával sem mulasztotta el jobbját a bajban levők segítségére nyújtani: az 1873. évi kolerajárvány alkalmával tömegesen hitta az orvosokat Pozsonymegyébe és csupán élelmiszerre 60,000 frtot költött, a szegedi árvíz alkalmával pedig 50,000 frtot küldött a vízkárosultaknak. Nyugodtan, csendben tette mindezt, a nagy dobogást igénybe nem vette. Tudta, ha komolyan akar segíteni, hogy akkor hogy kell azt tennie; intézkedései jól megfontoltak, hogy mélyrehatók lehessenek. A hárommillió nagy alapítványnál is ebben a szellemben járt el, melyben már oly nagy gyakorlatra tett szert: ebben is nyilvánul mélyreható, komoly megfontolása.

De hogy mily czéltudatos Pálffy János gróf minden cselekedete, arra jellemző az is, hogy nagy uradalmi, mindön azokat átvette aránylag keveset jövedelmeztek, s hogy saját gazdálkodásának köszönheti, hogy e mellett mégis oly nagy összegeket fordíthatott jótékony czélokra. Nyitra-megyei bajmóczyi uradalma, valamint pozsonymegyei uradalmi: a vöröskői, királyfai, bazini, bélaházi, szárazpataki, sárfői és nyárasdi ma nagy jövedelmet hajtó, észszerűen kihasznált mintagazdaságok.

Kiváló gyakorlati érzéke azonban csak eszköz, hogy életét lelki világának megfelelően rendezhesse be. Mert Pálffy János grófban rajongó lélek lakik. Rajong mindenért a mi szép és a mi nagy. A szépnek és az erőnek valóságos kultuszát űzi. Mű- és régiséggyűjteményei olyanok, hogy párjára aligha akadhatnánk az országban: múzeumok, a melyekben igazán csak nagy és becses műkincsek vannak felhalmozva. Bajmóczi vára, királyfai kastélya, párisi, bécsi és pozsonyi palotája mindegyik egy-egy nagyértékű műgyűjtemény. Régi és új mesterek híres alkotásai díszítenek itt minden zugot. És minden palotája az építménytől a butorzaton és műkincsek tömegén át, az utolsó berendezési kellékig egyazon stílus és kor jellegét tükrözi vissza. A bajmóczi vár középkori, a királyfai kastély a XVIII. század ízlésében, a pozsonyi palota Louis XVI., a bécsi empire-stílusban van berendezve. Szabad gondolkodásának, az erő és nagyság iránti rajongásának bizonyítéka Napoleon-kultusza is. Bécsi Wallner-utcai palotájában helyezte el I. Napoleon írószobáját, párisi palotája a „palais Pompeyen“, mely Napoleon Jerômeé volt. Hozzátehetjük még, hogy minden ízében szabadelvű, s hogy a különben a nyilvános életet kerülő, visszavonultan élő főúr a szabadelvű mozgalmaktól sohasem zárkózott el.

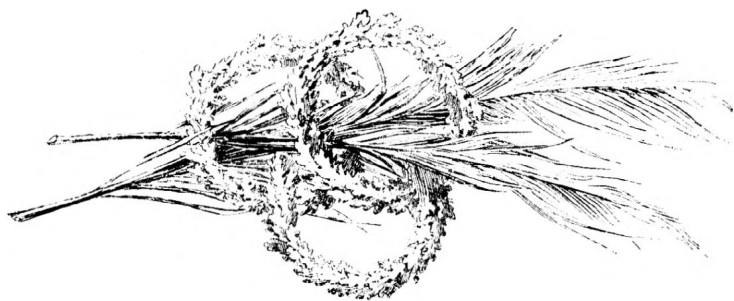
Nyugodtan számító, a dolgok mélyére ható, szabadon gondolkodó fő, mélyen érző szív, a szépért, valódi nagyságért és erőért rajongó lélek: ezekben foglalhatjuk össze azt a szilhuettet, melyet Pálffy János grófról itt vázoltunk.

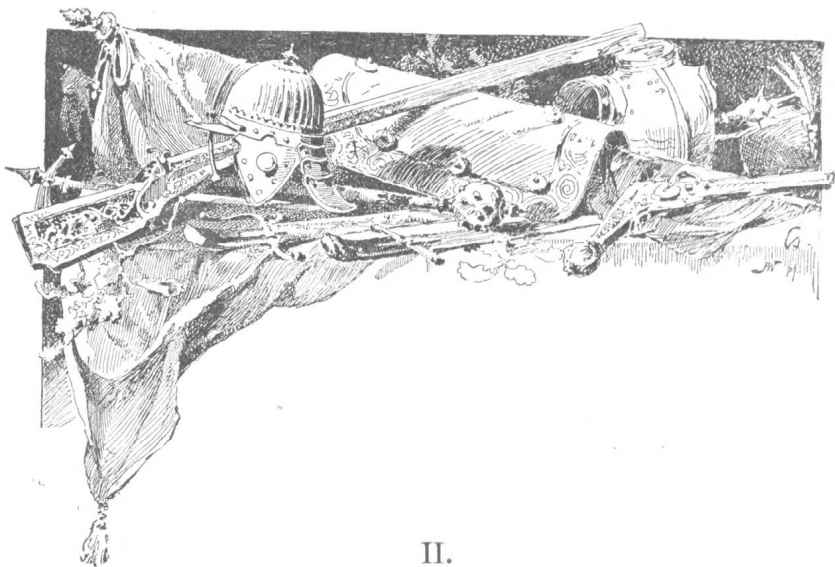
Erdemeit a király is elismerte, már közel két évtizede: valóságos belső titkos tanácsos s a millenium évében az uralkodó a vaskoronarenddel tüntette ki. Csendes, zaj nélküli működésének igazi elismerése azonban az lesz, melyet a jövő ír a történelem lapjaira.

Régi hagyomány a Pálffyak családjában a szent korona testéért harcolni. Pálffy János gróf ősei közül sokan küzdöttek a törökök ellen, hogy felszabadítsák uralmuk alól

a behódoltatott területeket. Pénz és véráldozattól vissza nem riadtak. Ezredeket állítottak fel, hogy a küzdelem sikeres legyen. Sebeket szereztek hősi harcokon s vérük nem egyszer borította a csatatért. Azóta változtak a viszonyok. A szent korona testének épsége helyreállt. A küzdelem azonban nem szűnt meg: ma is folyik a harc a szabadságért, a nemzeti létért. De a fegyverek mások, az éles kardot felváltotta a kiélesített elme; a küzdelem szellemi. Midőn Pálffy János gróf alapítványát tette, ősei hagyományait követte: a hazáért, a nemzeti létért küzdő jó magyar katonákat akar nevelni a szellem jövő nagy harczaira.

Az alapítvány pedig, melyet Pálffy János gróf a magyar középosztály erősítésére tett a történelem által megszentelt, a természet által megáldott föld.

II.

Vöröskő várának alapítása oly korba esik, midőn még kevés az országban a kőből épült, erős vár. A honfoglaló magyarok zöme az ország nyugati vidékein szállott meg legnagyobb tömegekben; innen indult ki a telepítés és terjedt kelet felé, innen terjedt az ország többi részeibe a nyugatról befogadott kultúra s így misem természetesebb, hogy a váraknak kőből való építése is először e vidékeken honosodott meg. A nyugati befolyás meggátlására itt erős védművekre volt is szükség, míg a keletről betörő lovascsapatokkal szemben, melyek a várak vívásához nem igen értettek, a föld- és favárak is helyt állottak. Csak a tatárvész tette szükségessé a keletet is sűrűn behálózó erős várszervezet megalkotását.

A tatárjárás alatt még kevés kőből épült várat említenek hazánkban. Bár Vöröskőt a tatárjárás nem érintette — helyesebben erről nem maradt ránk adat — ez a vár már egy évtizeddel előbb épült.

Alapítója az Árpádok egyik leghatalmasabbikának, dícső III. Béla királynak leánya Konstancia, Ottokár cseh király neje. E vár építése is bizonyítéka amaz erőteljes

kulturális mozgalomnak és fellendülésnek, mely III. Béla politikájának nyomdokaiban fakadt.

Az időkkel azonban nemsokára a viszonyok is megváltoztak és Vöröskő vára negyven évi fennállása után kénytelen volt 1271-ben, a harmadik cseh háborúban alapítójának unokájával, II. Ottokár cseh királylyal megküzdteni.

A Babenbergekek kihalta után az Árpádok és Ottokár egyaránt igényt emeltek a megüresedett birtokokra. Megegyezésük ideig-óráig tartó volt, Ottokár messzelátó tervei nem tűrték meg az észak- és délszlávok közé beékelt Árpád-uralmat. Az ellentétek kiélesedésével mindkét fél lehetőleg hirtelen betörésekkel és a határszéli országrészek elpusztításával iparkodott a másikat engedékenységre bírni. A Kiskárpátok soha sem voltak biztonságban Ottokár seregei előtt, váraik, köztük Vöröskő is így váltak a vidék nevezetes végváraivá.

*

Az ököljognak a XIII. század végén és a XIV. század elején való kései meghonosodása és az oligarchák elhatalmaskodásának korában vajmi élénk élet folyhatott Vöröskő falai között és alatt is; erről a korról azonban adataink igen fogyatékosak. III. Endre királynak legveszedelmesebb ellenségei e vidéken a lázongó Kőszeghyek voltak, kik 1292-ben Pozsony várát és az egész megyét elfoglalták. A király nem bízhatta volna ügyét jobb kezekre, mint a híres trencsényi Csák Mátéra, ki még atyjától, Pétertől örökölte a Kőszeghyek elleni gyűlöletet. Csák Péter bosszúból, a miért a híres Kőszeghy Henrik ismételten kitérte a királyi udvarból, sőt széneczi birtokától is megfosztotta kegyetlen bosszút vett: 1274-ben a fővenyi ütközetben ellenfele holtteste ott maradt a csatatéren s a nádorrá lett győző még a veszprémi egyházat és híres főiskolát is elpusztította haragjában, mikor Henrik fia veszprémi püspök

lett. A király tehát jól választott, mikor a Kőszeghyek ellen Csák Mátét szólította síkra, a várt eredmény nem maradt el s Máté már 1293-ban pozsonyi ispán lett. A Kőszeghyek elleni sikerei azonban Mátéból is nemsokára hasonló hatalmas oligarchát neveltek. 1296-ban, midőn a Kőszeghyek újból fellázadtak, a király, hogy velük szemben Máté erejét növelje, megtette őt nádornak és a kúnok bírájának. Ez évben szerezte meg a felvidék e híres kiskirálya Vöröskő várának és a hozzátartozó uradalomnak felerészét is vétel útján 200 márka (aransúly 491 kg., de vásárlási képessége a mainak körülbelül tizenkétszerese), és egy lovagpánczél fejében. Benne az Ottokárra halálos kimenetelű morvamezei ütközet magyar fővezérének unokaöcse jutott a vár részbirtokába.

A következő évben már elég hatalmasnak tartotta magát Máté gróf arra, hogy erőszakkal növelje birtokait és újjat húzzon a királylyal. Megfenyítése nem sikerült s a király fegyverszünetre lépett vele. Az 1298. évi országgyűlés, melynek éle az elhatalmasodott urak ellen irányult kimondta 9-ik czikkében, hogy a hatalmaskodásra, rablásra szolgáló várak lerombolandók s ezzel valószínűleg Vöröskőre is kimondta a halálos ítéletet, de Máté 1299-ben már, nyíltan felmondta az engedelmességet és berendezte saját külön udvartartását nádorral, a területén lakó nemesek felett bíraskodó országbíróval és tárnokmesterrel. Még az általános hadi fölkelés, melyet a király ellene, mint hűtlen ellen hirdetett is vajmi kevés eredménynyel járt, noha Mátyus pár várat el is vesztett. Vöröskő továbbra is birtokában maradt s a vár eldicsekedhetett vele, hogy ura volt az, ki 1301-ben Magyarországnak cseh Venczelben királyt adott, ki Róbert Károlylyal is daczolni mert, egészen Budáig hatolva pusztító seregeivel, kit még a rozgonyi ütközet sem tett tönkre, mert felvidéki kiskirályságát mindhalálig 1321-ig megvédelmezte és még a cseh királylyal is háborúba keveredett.

Trencsényi Csák Máté halála után a hatalom, melyet alapított felbomlott. Fiörökös nem maradt, a várak meghódoltak a királyi seregeknek s Vöröskő újra királyi birtok lett.

*

Az Anjouk uralkodása alatt, különösen Nagy Lajos idejében az ország főúri rende nevezetes megújuláson ment át. Midőn az Árpádok korának végén a főúri osztály kifejlődött, a viszonyok olyanok voltak, hogy vadhajtasoknak: az urak elhatalmasodásának is kedveztek. A királyságnak és alsóbb nemességnek azonban közös érdeke volt az oligarchák megfékezése, III. Endre törvényei ezért nem értek, Venczel és Otto csak kis területen, inkább csak névleg uralkodtak, magának Róbert Károlynak is majdnem egész uralkodására szüksége volt, hogy a rendet helyreállítsa, hatalmát megszilárdítsa s az urakat megtörje. Csak a híres visegrádi királylátogatáskor gondolhatott nyugodtan vissza fejedelmi vendégei és párjukat ritkító vendéglátó ünnepei közepette a nagy munkára, melyet addig végzett.

A megfékezett főúri családokat új adományokkal gazdagítani nem lehetett, sőt sok jogtalanul szerzett jószág szállt vissza a királyra. Ezek eladományozása folytán új családok jelentek meg a történelem színpadán. Az új családok főleg azok közül kerültek ki, kik Lajos hadjáratai alatt hadi érdemeket szereztek magoknak, mert az országos rend helyreállítása után Lajos a régi vitézi becsület felújítását tekintette főfeladatának s ennek felújítását saját személyes vitézségével és gyakran vakmerő tetteivel is előmozdította. Vöröskő birtokába is egyik kipróbált hű vitézét iktatta be, ki bár idegen eredetű volt, teljesen a magyar ügyek szolgálatába állott. A condottierek közül, kik Lajos királyt Olaszthonban szolgálták Werner, a Gran Compagnia alapítója árulóvá lett, Fra Monreale, a híres johannita prior, kit Caesarhoz hasonlítottak, magának akart uralmat alapítani,

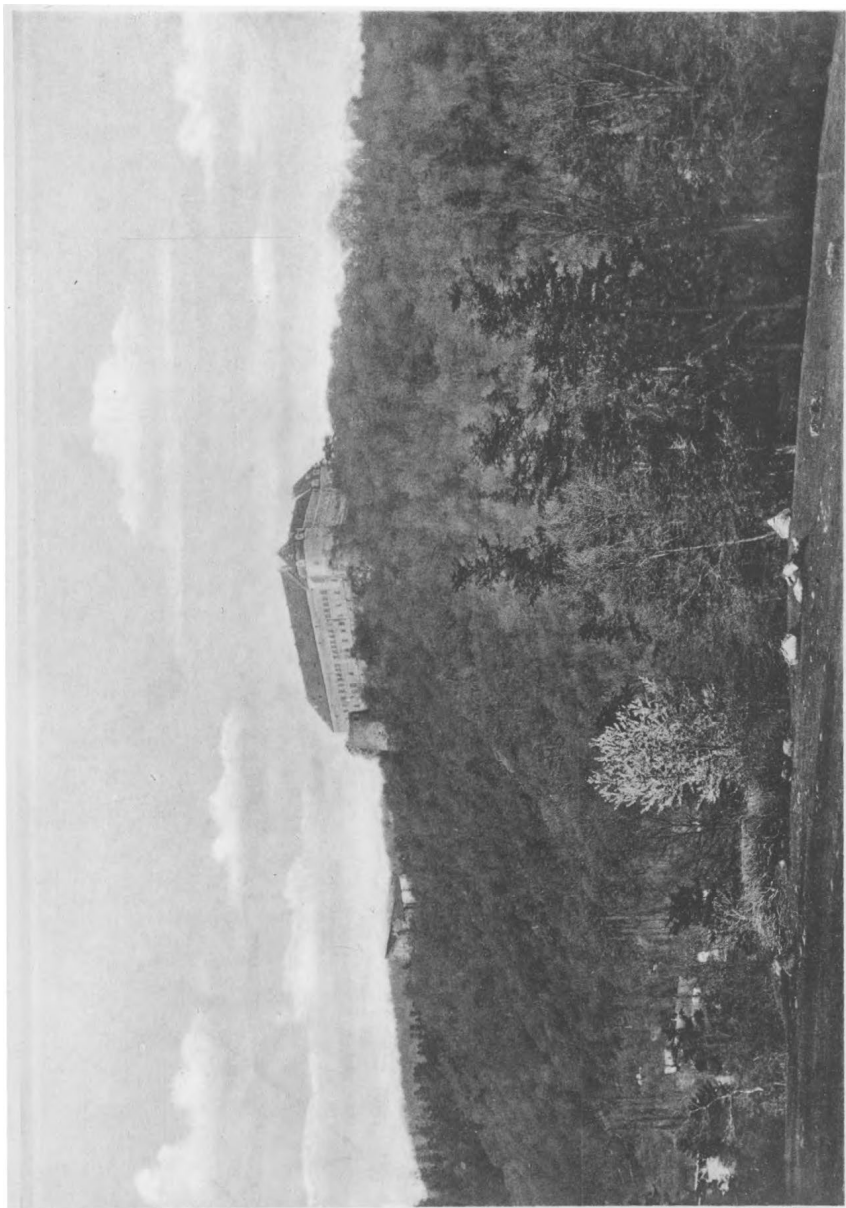
csak a Volfart testvérek és különösen Ulrik volt az, ki letéve a condottiere-erkölcsöket ügyét a magyar királyéhoz kötötte.

Midőn Lajos király az Italia népet borzasztón pusztító pestis: a fekete halál elől menekülve országába visszatért, Volfart Ulrikot hagyta hátra helytartójául, mert fővezére Laczkfi István e méltóságot elfogadni nem akarta. És Volfart érdemes is volt a bizalomra; a viszatérő Tarentoi Lajos és Johanna ellen ő védte a nápolyi Castel Nuovot. Midőn ostromaikat visszaverte, Johanna vesztegetéssel akart czélt érni, 6000 arany forintot és grófságot ígérve neki, de ez sem hatott. Végre az éhség és árulás elől kellett elmenekülnie, de előbb felköttette az árulókat s a városiak csak hat nap múlva vették észre távozását. Minthogy Werner csapatai Johanna szolgálatába álltak s így a magyar csapatok az ország megvédésére elégségesek nem voltak, Volfart Ulrik Lajos után sietett, hogy újra Itáliába hívja.

Míg ő Magyarországon járt, testvére Konrád ugyancsak vitézül támogatta Laczkfit Tarentoi Lajos ellen s részt vett abban a híres küzdelemben is, midőn a magyar seregek éjnek idején Cornetoban rajt ütöttek a hűtelen Wernerén, kitől az örökváros is megremegett s ki ez alkalommal a ruháján viselt gőgös felirat: „Én vagyok Werner herezeg, a Gran Compagnia vezére, Isten, a környörület és szána-kozás ellensége“ daczára is kénytelen volt mezítláb a padlásra menekülni, majd pedig magát megadni és hogy kegyelmet nyerjen csapatával együtt ismét a magyar király szolgálatába állani.

Az ilyen hűséget jutalmazni kellett, s ha Laczkfi nagy adományokat kapott, Volfart Ulrik sem maradhatott donatió nélkül, így jutott olaszországi hadi érdemeinek jutalmakép Vöröskő vára és a mosonymegyei Óvár Ulrik lovag birtokába. A kemény háború után Vöröskőben békés otthonra talált, melyet utódai is bírtak 1441-ig.

Csak Nagyszombat városával nem tudtak békén élni, míg Lajos király el nem döntötte perlekedésüket. A nagy-

Forrás: A Magyar Királyság történelmi emlékei. Budapest, 1907.

101. Vöröskő várának felvétele

Vöröskő vára felől.

szombatiak joga volt — még IV. Bélától kapták e kiváltságot — a morva határig bármely erdőből fát és követ vihetni. Vöröskő közel volt, a nagyszombatiak talán nagyon is erre az erdőre vetették magukat, a mi a Volfartoknak nem volt innyére, de Lajos ítélete után mégsem akadályozták többé szomszédaikat e joguk gyakorlásában.

*

Az utolsó Volfart, ki Vöröskőt bírta, Pál fiörökös nélkül húnyt el s özvegye nemsokára György bazini és szentgyörgyi grófnak adta kezét, átörökítvén e híres grófi családra Vöröskő várát is.

Igy Vöröskő megint északnyugati Magyarország legnevezetesebb családjának birtokába került, mely mint a Hunt-Páznán nemzetség egyik legkiválóbb ága a XIII. század végének zavaros viszonyai közt hősileg küzdött Habsburgi Rudolf trónkevetelő fia Albrecht ellen, hogy az ország e része ne kerüljön osztrák kézre.

Albert király, a kinek uralkodása alatt a vár Jutka asszony kezével együtt Szentgyörgyi (II.) György grófra szállott, különben is lekötelezettje volt az új birtokosnak, ki mint koronaőr két évvel korábban, 1439-ben Albertnek a koronát átadta, s bizonyára az a hőstett sem ment még feledésbe, melylyel e család egy másik ágának tagja, Rozgonyi István, Szentgyörgyi Cziczelle 1428-ban Galambócz ostrománál magát kitüntette.

A Szentgyörgyiek nem is igen panaszkodhattak, hogy a Habsburgok nem méltányolják a nekik tett szolgálatokat s így Hunyadi Mátyással szemben is a Habsburgház igényeinek előharczosai maradtak. Az igaz, hogy ez a küzdelem nemcsak két a trónért versengő családnak és híveiknek a harca volt; az ellentétek oka mélyebben gyökerezett. Mátyás a köznemesség érdekeiért a főnemesség ellen küzdő nemzeti párt híve és királya volt. Őt társadalmi forradalom juttatta a trónra s helyzetét épen az nehezítette meg, hogy a főnemes-

ségre, mely a királynak természetes és főtámasza, úgy a belső rend fentartásában, mint a háborúban, nem számíthatott. Egyéniségének varázsa ugyan lefegyverezte később ellenfeleit, de halála után az egész főnemesség megegyezett abban, hogy a trónrajutásával beállott „zsarnokságnak“ véget kell vetni s a főnemesség jogait meg kell szilárdítani.

A kitört küzdelemben tehát György gróf is Mátyás ellen fordult s az 1459-iki összeesküvés alkalmával ő is azok közt volt, kik III. Frigyes császárt választották meg királylyá. Az összeesküvők azonban legyőzettek s Vöröskő ismét háborús napokat láthatott, mert a király seregeivel pusztította a hűtlen főúr birtokait. Ezzel szemben vajmi csekély vigasztalása lehetett György grófnak, hogy Frigyes császár új czímeres-levéllel adományozta meg. 1465-ben azonban változtak a viszonyok. Mátyás a pápa felszólítására Podjebrad cseh király ellen akart vonulni s így a török háborút hirdető nemzeti párttal ellenkezésbe került. Az ellenszegülők megbüntetésével Mátyás most régi ellenségeinek kibékítését kötötte össze; így történt, hogy a szörényi bánságba áthelyezett erdélyi vajda helyébe Mátyás György grófnak két legidősebb fiát Jánost és Zsigmondot nevezte ki. Az igaz, hogy az új vajdák sem voltak hűségben különbek elődjüknél, mert a nemzeti párt elégedetlen fejeivel, a Szapolyaiakkal csakhamar ismét a király ellen fordultak. Az erdélyi lázadásnak Szentgyörgyi János vajda volt a vezére, de dicsősége rövid ideig tartott, legyőztetése után meghódolt és kegyelmet is nyert, a következő 1468-ik évben pedig már a Szapolyaiakkal versenyt vetélkedtek a Szentgyörgyiek is: hűségüket Mátyás iránt kimutatni.

György gróf már nem érte meg ezt, még 1467-ben meghalt s Vöröskőt harmadik fia Péter örökölte, kinek ideje Mátyás halála után következett el. Testvéreivel együtt Péter is az Ulászló megválasztása mellett kardoskodó urak sorában volt, a ki azután erdélyi vajdának, majd később országbírónak tette meg.

A Mátyás király „zsarnoksága“ megszűnésének sanyarú következményeit azonban nemsokára a főnemesek is megérezték. Az ország pénzügyei a gyenge és rendetlen uralom alatt mindinkább zavarodtak s a bukást a főurak is megérezték: a pénzhány mindenütt felütötte fejét s a zálogosításoknak vége-hossza nem volt. Szentgyörgyi Péter is 1511-ben régi barátainak és szövetségeseinek, Szapolyai István nádor özvegyének, továbbá Szapolyai Jánosnak és Györgynek zálogosította el Vöröskő várát. Ezzel Vöröskő birtokviszonyai felette zavarosakká váltak.

A Szapolyaiak zálogjogának tartama alatt gyors egymásutánban sok kézen fordult meg a vöröskői vár és uradalom. A Szapolyaiak akkor már nagypolitikát folytattak, János vajda a királyságra vágyott, aminek nyíltan is jelét adta, midőn Ulászló király Anna leányát megkérte, s az ő ügyét szolgálta a híres 1505-iki határozat is, hogy a Jagellók kihalta esetére az urak idegen királyt választani nem fognak. Mint a köznemesség vezérei igyekeztek pártjukat szervezni és új híveket is szerezni. Semmi sem természetesebb tehát, mint, hogy híveiket találjuk Vöröskő alzálogosai közt. Először Ártándi Pál és családja ült bele ily úton a vöröskői uradalomba. A Szapolyaiak iránti hűségének Ártándi később 1525-ben is jelét adta, midőn mint a köznemesség egyik vezérférfia a hatvani országgyűlésen az új nádor választását javasolta, mire az összegyűlt 14,000 köznemes Werbőczit emelte az ország ezen első főméltóságába. Majd Thrincka György, soproni főispán, végül pedig Tornallyai Jakab, ki 1526 után János király kincstárnoka lett, bírta a várat.

*

E zavaros birtokviszonyok s az ország még zavarosabb viszonyai közt talán el is felejtkeztek már a tulajdonképeni birtokosról, Szentgyörgyi Péterről, mert noha ez már 1511-ben örökösök hátrahagyása nélkül halt meg, a Szapolyaiak a

várat és a hozzátartozó uradalmat továbbra is zálogban tartották. Csak tizenegy évvel később 1522-ben adományozta oda II. Lajos király a megüresedett birtokot nejének, Mária királynénak.

A Szapolyaiak erre megindították a pört a zálogösszeg kifizetésére. Báthory István nádor 1525-ben hozta meg ítéletét ez ügyben, de Mária királyné már előbb 1523-ban, midőn a várat még át sem vette, már odaajándékozta azt Thurzó Eleknek és Jánosnak. Ezzel megkezdődött Vöröskőn a pénzemberek uralma, melyet csak Móré Lászlónak, a híres rablólovagnak rövid lélegzetű birtoklása szakított meg.

A főurak és a királyi udvar eladósodásának ezen sötét korszakában igen nevezetes szerepre tett szert az országban két idegen származású család, kik pénzüik révén az udvart is teljesen hatalmuk alá kerítették: a lengyel Thurzók és a német Fuggerek.

A királyi udvar nagy pénzzavarai és Mária királyné határtalan költekezései közt a király kénytelen volt, hogy pénzhez jusson a pénzes családokat különös kegyeibe venni és nekik esetleges visszaéléseiket is elnézni. A Thurzók is így jutottak nagy jelentőségükhöz. Az országnak gazdag bányái voltak, s az ügyesen spekuláló Thurzók ezeket szemelték ki vagyonuk gyarapítására. Nemsokára azonban veszedelmes vetélytársuk akadt a Fugger családban, mely lenszövőkből és vászonkereskedőkből lett az akkori idők legnevezetesebb bankárcsaládjává. A Fuggerek a Habsburgoknak nagy szolgálatokat tettek s a Jagellók korabeli Habsburg befolyásnak, különösen pedig Mária királynénak köszönhették Magyarországon nyert nagy hatalmukat is.

A szegényebb Thurzók csakhamar háttérbe szorultak régi üzlettársaik, a Fuggerek mögött, kiket a bányák kiaknázására először ők hívtak be, de vesztőkre, mert a köztük fennálló rokoni kötelék daczára sem állhatták ki hosszú ideig a versenyt a Habsburgoktól is pártolt és gazdagabb kalmárcsaláddal. Thurzó Elek, ki már 1521-ben a körmöczi

kamara grófja és királyi főkomornokmester lett, minthogy már családjának nem biztosíthatta a gazdag bányajövedelmet; kénytelen volt kevésbé kedvező feltételek mellett is csatlakozni a Fuggerekhez, s Mária királyné kegyei révén iparkodott helyzetének javításán.

A bányák kihasználásában a két család a leglekiömeretlenebb módon járt el. Az 1525-iki országgyűléseken fel is zúdult ellenük a közvélemény s Thurzó Elek, ki akkor kincstárnok volt, nem is válaszolhatott az ellene emelt vádakra. Az országgyűlés erélyes és szigorú rendszabályokat akart ellenük hozni. Szerencsés Imre alkincstárnok, kit a rákosi gyűlés után a rossz pénzkezelés miatt börtönbe vetettek, a hatvani gyűlés alkalmából annak köszönhetette szabadságát, hogy a Thurzók és Fuggerek ellen fordult, sőt bizonyos tekintetben még népszerű is lett, mert azt ígérte, hogy felfedi ezeknek egy millió forintra rugó csalásait.

Csakhogy a királyné határt nem ismerő pazarlása mellett az országgyűlésnek minden pattogása hiábavaló volt. A kincstárnok nem tudott kölcsönt szerezni, s így, hogy az udvar pénzhez jusson, megint egyezsége léptek a Thurzókkal és Fuggerekkel: felmentették őket a számadás alól és birtokaikat visszaadták, s a két család mások, különösen Ernusth János bán bányabirtokait is újra haszonbérbe vette s továbbra is folytatta régi gazdálkodását.

Az erély, mely az udvarban hiányzott, megvolt egy vakmerő rablólovagban, Móré Lászlóban, ki 1528-ban rajt ütven Vöröskő várán, azt éjnek idején elfoglalta, úgy, hogy Thurzó kénytelen volt neki ezen birtokát zálogba adni. De Móré borzasztó hatalmaskodásaival kihívta Ferdinánd király haragját s a királyi seregek Mórét Palotán ostrom alá fogták. Móré ez alkalommal elmenekült, bár kincsei elvesztek, de később a törökök Nánán körülfogták és Konstantinápolyba vitték.

Vöröskő tulajdonképeni urára, Thurzó Elekre azonban a Móré erőszakoskodását nem is említve, már rossz idők

jártak az utolsó években. A Fuggerekkel való szerződés a családra már régebben nem volt az, a mi volt eleinte. A nyereségnek a Thurzókra eső része, daczára a millióknak, melyeket a Fuggerek kivittek, mindinkább összezsugorodott. A XVI. század huszas éveiben már csak passzív szerepet vittek a rézbányászatban is, sőt teljesen meg akarták szüntetni a Fuggerekkel való üzleti közösséget. Az 1525-iki országgyűlés még inkább elkeserítette Thurzó Eleket s ehhez járult a besztercebányaiak lázadása is. Mire azonban Thurzó a vállalatától visszavonult, nem csak népszerűségén, hanem vagyonán is súlyos csorba esett. Ferdinánd iránti hűségének köszönhetette, hogy az elfoglalt Szapolyai birtokok közül a király neki adományozta Szepesvárt. De Vöröskőt így sem tudta megtartani: 1335-ben eladta régi czimboráinak, a Fuggereknek.

A Fuggerek, mire Vöröskő birtokába jutottak, már viharos multa tekinthettek hazánkban. A rézbányászatot ők s a Thurzók lendítették fel; a bányavárosokból a rezet elszállították Németország különböző vidékeire, sőt Belgiumba is, a hol üzletök különösen Mária királyné, II. Lajos özvegyének helytartósága alatt lendült fel, míg a Velenceze felé és Lengyelországba való kivitt eleinte a Thurzókra bízták. De nemcsak a rézbányászat, hanem a kereskedelem terén is élénk működést fejtettek ki. Ők tették minden valószínűség szerint Vöröskő közelében is az első kísérleteket a bányászásra, s az ő korukból ered az a két bánya a vár közelében, melyek üzemét később, 1674-ben Pálffy Miklós gróf kísérte meg felújítani, míg egy századdal később a selmeczi kamara grófjának hasonló kísérletei Pálffy Rudolf gróf ellenkezésén törtek meg.

A gazdálkodás módja, főleg pedig a vádak, melyeket arany- és ezüstcsempészség ügyében ellenük emeltek nagy kellemetlenségekbe bonyolították a Fuggereket. Az országgyűlés határozatának a király lanyhasága folytán azonban nem volt fogamatja, a büntetést, melyet rájuk

szabtak, csakhamar megszüntették, a Fuggerek pedig a rövid idő alatt szenvedett károkért — míg birtokaikat lefoglalva tartották — még nagy kárpótlást is követeltek, melyek érdekében a császárt, a pápát és a lengyel királyt is mozgósították, sőt a Szapolyaiakat is megnyerték ügyöknek.

II. Lajosnál is nagyobb pártfogójuk volt I. Ferdinánd; ő adott a Németországban már 1530-ban V. Károly által grófi rangra emelt családnak magyar nemességet is, hogy az országban földbirtokot szerezhessen. Vöröskő várát Fugger Rajmond, Antal és Jeromos és fiaik vették meg Thurzótól, ki még Bajmócz várát is kénytelen volt nekik elzálogosítani. A család legkiválóbb tagja Antal volt, alatta érték el a Fuggerek virágzási korszakukat, az ő halála után azonban ügyeik hanyatlásnak indultak. A vár és a hozzátartozó uradalom egyes részeit a család tagjai különben sűrűn cserélték és adogatták el egymásnak, de arra, hogy egyikök is Vöröskőn lakott volna, nincs adatunk, noha az országgyűlés kötelezte a családot, hogy egyik tagja állandóan az országban tartózkodjék.

Vöröskő birtokában szép kiváltságokat szereztek meg magoknak s a király még a személyes eskütétel alól is felmentette őket. Az ország iránti kötelezettségeiknek így sem igen iparkodtak megfelelni, személyesen hadba nem szálltak és hadkötelezettségi szolgálataikat különben is csak hiányosan és huzakodva teljesítették. A török előnyomulása után a rézvállalatot sem akarták folytatni s a király minden kérése és engedményei dacára felmondták a bérlési szerződést s 1545-ben be is szüntették a bányák üzemét. Vöröskő vidékén azonban még ezután is sok panasz volt rájuk, a szomszédos urak: Ungnad Kristóf Szomolány ura, Országh Kristóf és Nyáry Ferencz folytonos határvillongásban éltek velök, a hatalmaskodások miatt, melyeket a Fuggerek emberei birtokaikon elkövettek. Az ötvenes évek végén megint híres pörük támadt, a miért az országból elhajtott nagy ököresordák kivitelénél

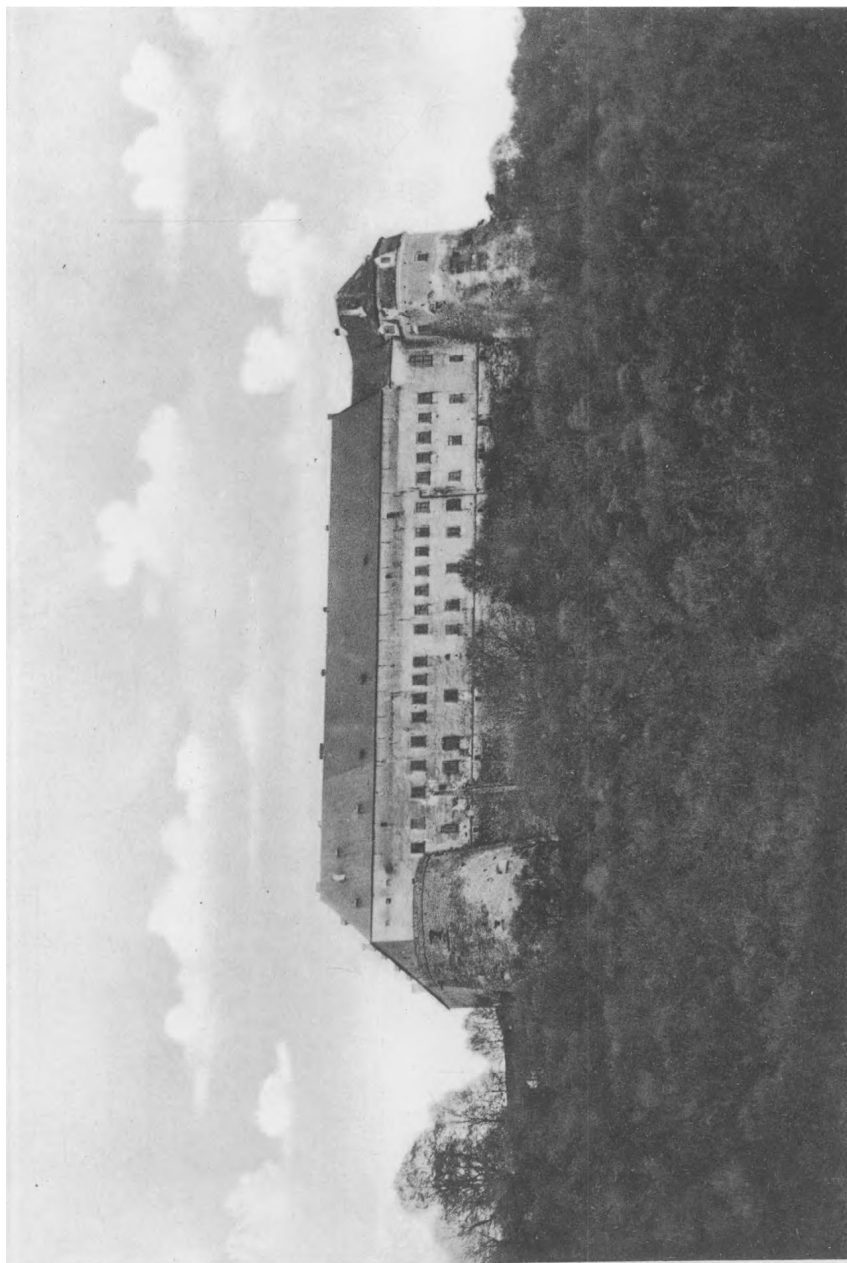
a harminczad fizetését megtagadták és hatalmaskodtak. Pozsonymegye 1503 terhelő tanút állított, s a király hosszú huzavona után végre, minthogy másképp nem tudott igazához jutni, 300 lovast küldött Vöröskő és Detrekő vára ellen, hogy a hűtlenek birtokait lefoglalják. Vöröskő ellenállt, de a király serege győzött s a várnagyot foglyúl el is vitte. Ekkor azonban Fugger Jakab 40.000 frt. kölcsönt adott a királynak, a ki erre megszüntette a birtokaikon fogamatba vett foglalást.

*

A Fuggerektől a XVI. század nyolczvanas éveiben erdődi báró Pálffy Miklós, a győri hős, Fugger Márk leányának Máriának férje, szerezte meg Vöröskő várát a hozzátartozó uradalommal. Hét tizedrészt ipjától vett meg, a többit meg apránként vásárolta össze a többi Fugger részbirtokostól.

Ha ezelőtt a vár birtokosai nem teljesítették honvédelmi kötelezettségeiket, most olyan urat kapott Vöröskő, kit a török elleni harcز nevelt nagygyá és tett ünnepelt vitézző. Pálffy Miklóssal a Héder nemzetség hédervári ágának egyik híres családja ült bele a vár birtokába. A nemzetség egy másik ága, a híres, de még hirhedtebb Kőszegiek már a XIII. században villogtatták fegyvereiket e vidéken. Maguk a Pálffyak — kikkel közös eredetűek, egy nemzetségből származottak a Héderváryak és Ujlakyak is — a Konth család utódai, mely Nagy Lajos korában egy híres vitézt és nádort, Zsigmond idejében egy vértanút adott a nemzetnek. A XIV. század végén élt Konth Pálról nevezték el ennek fiát, Pált Pálffynak s a család ezentúl ezzel a névvel élt.

Családja nagyságának tulajdonképeni megalapítója II. Miklós volt. Szereplése szomorú időbe esik. Átélté mindazokat a bajokat, melyek a Bocskay-féle felkelésre vezettek a nélkül, hogy az orvoslás reményének idejét megérhette

Fényesgyomai Hivatal Károly Müller-Steinle által készített

új, Pálfi György által készített

Vöröskő délnyugati oldala.

volna. Az az idő volt ez, midőn az ország három részre szakadt és ezek közös sorsa a boldogtalanság volt. De talán legszerencsétlenebb a három rész közül mégis az volt, melynek szolgálatában Pálffy Miklós is állott. Az udvar kereste a békét a törökkel és eltűrte, hogy a török martalóczok béke idején is raboljanak, harcoljanak a végeken, sőt beljebb is merészkedjenek. Pálffy Miklósnak, mint Pozsonymegye főispánjának és Pozsonyvár kapitányának, majd még inkább komárommegyei főispánsága és komáromi főkapitánysága idején, később mint a Dunán inneni vidék és Érsekújvár főkapitányának, végre pedig, mint a bányavidéki végvárok és Esztergom parancsnokának elég alkalmá volt a török béke irtózatossá csapásait megfigyelnie. Komáromnál rövid másfél év alatt vagy harminczszor kellett megütköznie a törökkel, míg végre ráúnt s Nádasdyval 1586-ban Budáig hatolt előre a török területre, a miért a török nagyvezér az 1590-iki béketárgyalásoknál a királytól megfenyítettését akarta kicsikarni.

Ily körülmények közt vált Pálffy Miklós a török elleni háborús párt szószólójává s magának a háborúnak legderekabb vezérévé. De a török mellett más nagy csapások is sanyargatták az országot: az idegen zsoldos, ki zsoldját néha éveken át nem kapta meg nagyobb átka lett a vidéknek, mint maga a török, az oly vidékeket is elpusztította és kiélte, a melyekre a török el nem jutott és szünet nélkül szította a nép vérért, míg a nemességet a kamara tette tönkre szakadatlan birtokfoglalásaival. Végre 1579-ben a rendek országgyűlést sürgettek s maga Ernő királyi herceg, a ki Magyarországot kormányozta is belátta a bajok orvoslásának szükségét. De az 1580-iki országgyűlés működését mégis a királyi herceg hiúsította meg, mert a rendek kivánságával szemben, hogy magyar kapitányokat alkalmazzanak a végvárakban, azt tanácsolta királyi bátyjának, hogy inkább mondjon le az országgyűlés által megszavazandó adóról, semhogy a várakat magyar kézre bízza. Az

országgyűlés ennek következtében adó megszavazása nélkül is oszlott el, mire Ernő kir. herczeg új országgyűlés összehívását s a nemzeti követeléseket hangsúlyozó urak megfennyítését javasolta Rudolfnak. A nemzet és király teljesen meghasonlottak s az állapotok mind rosszabbak lettek. Az udvar nem hallgatott a magyarokra. Még leginkább Pálffy birta az udvar bizalmát; Rudolf szerette, mert Spanyolországban Pálffy mellett harczolt, s már azért is bíztak benne, mert felesége német volt. A bajok orvoslását azonban az ő kérései sem tudták dülőre vinni. 1585-ben az udvar több meghítt hívével együtt írásban felterjesztett kérelemmel fordúlt Ernő kir. herczeghez, hogy bírja rá a királyt a honvédelem rendezésére, mert a végvárakban alig van hadiszer, élelem semmi sincs, több várnak kapitánya sincs, s a hol van, az kegyetlenebbül bánik a katonával, mint az ellenség.

1593-ban Hardeggel, a császári hadak vezérével rajtütött Fejérváron, de csakhamar kénytelen volt a felmentő sereg elől visszavonulni. A török azonban üldözőbe vette, mire Pálffy támadott és fényes győzelmet vívott ki. Maga a török is meg volt győződve, hogy a magyar sereg újra meg fogja támadni a várost, Pálffy is ezt akarta, de Hardegg nem egyezett bele. A következő évben Hardegg gyávasága az összes magyarországi várak közül legjobban védett Győrt is török kézre juttatta. Ezzel Ausztria utolsó védőbástyája esett el. De Pálffy, hogy a török erejét megbénítsa elfoglalta Párkányt, majd hosszú ostrom s egy nyílt síkon aratott győzelem után Esztergomot, mire Visegrád és Vác is kezébe került. Nádasdyval együtt most Buda megvívását sürgették, de Miksa királyi herczeg ellenállásán ez a szándéka is megghiúsult.

Mint a török elleni háború szószólója Rudolf megbízásából tagja volt annak a bizottságnak, mely Báthory Zsigmonddal a török ellen viselendő háborúról tárgyalt. Az egyezség megkötése után a szerencsétlen Mező-Keresztes

mellett vívott ütközetben is hősileg küzdött. Életének legfényesebb szakasza azonban 1597-ben kezdődött. A császári seregek akkori vezérét, Schwarzenberg Adolfot megnyerte régi tervének, hogy Győrt visszafoglalják. Márczius 28-ikáról 29-ére virradó éjjel támadtak s reggel a városban már nem volt török. A vezéreknek a legnagyobb ünneplésben volt részök. Ausztria ujjongott s úton útfélen feliratos kereszteteket állítottak, hogy megmenekültek a veszedelmes szomszédságtól. Az üdvözlő levelek Európa minden részéből sűrűn érkeztek. Az osztrák rendek remekműví serleget adtak Pálffynak. A hírnök, ki a királynak Győr megvétele hírét megvitte, 4000 arany forintot kapott, Schwarzenberg 100,000 aranyat. Csak Pálffy Miklós nem fogadta el a neki ajánlott összeget, okul azt adván, hogy nem zsoldért, hanem hazájáért harczol. Az 1599-iki országgyűlés 48-ik czikkében azonban a rendek azt ajánlották a királynak, hogy Pozsony várával és Pozsony megye örökös ispánságával adományozza meg, s e méltóság azóta elsőszülöttségi jogon öröklődik a családban.

Nemsokára e kitüntetés után 1600 április 23-án élete 48-ik évében halt meg Pálffy Miklós Vöröskő várában. Győr visszafoglalása után a török még Tatán, Veszprém-ben, Palotán és Fejérvárt érezte meg fegyvereinek súlyát. Buda alatt is megfordult kétszer, de eredménytelenül. Leghíresebbek voltak hajdúinak a Duna mentén vívott harcrai, melyek a töröknek ugyancsak sok gondot és veszteséget okoztak. Utána Vöröskőt özvegye, a Fugger leány bírta, 1619-ben azonban lemondott jogáról s birtokait fiai közt osztotta fel. Vöröskőt II. István kapta, ki már 1608-ban elnyerte a koronaöri méltóságot s a szent koronát hosszú távollét után Mátyás koronázására Prágából visszahozta.

Vöröskő várán kívül tovább öröklődtek a Pálffy családban a győri hős kiváló hadvezéri tulajdonságai, személyes bátorsága, török elleni gyűlölete és az udvar iránti törhetetlen hűsége is. Elsőszülött fia, II. István is

vitéz ember volt, de a Bethlen Gábor elleni harcokban a fejedelem fogságába került s csak nagy váltságdíj árán nyerte vissza szabadságát. Bethlennek volt is rá gondolja, hogy a koronaórt jól őrizzék, míg Vöröskőről megérkezik a váltságösszeg, de István báró is megkapta állhatatos híűsége jutalmát: II. Ferdinand 1634-ben grófi rangra emelte.

Pálffy Miklós második fia: II. János Ersekújvár és Komárom körül vitézkedett. Vöröskőt illetőleg a két testvér közt azonban pör támadt, mert a leégett vár helyreállítási költségeihez János gróf nem akart hozzájárulni, arra hivatkozva, hogy az úgyis István bátyjának birtoka, mire viszont István azzal fenyegetődzött, hogy öcsését és utódait a vár örökösei közül kizárja.

A két grófnak az udvar iránti híűsége s a magas méltóságok, melyeket viseltek — mert utóbb Pálffy János is koronaőr lett — okozta, hogy Vöröskő Bocskay és Bethlen seregeit is falai alatt láthatta, noha a várnak a megváltozott hadviselési viszonyok között többé hadászati jelentősége nem volt.

Pálffy István és János grófok anyjukkal, Fugger Máriával egyazon napon 1646. máj. 29-én haltak meg. A vár és uradalom csekély részét öcsesüknek, a nádori méltóságig emelkedett Pál grófnak utódai örökölték. Ezek tulajdonképeni törzsbirtoka azonban Borostyánkő volt, melyet még Rudolf király adományozott Pálffy Miklós örököseinek, s a melyhez Pál nádor még a detrekői, dévényi, bajmóczi és marcheggi uradalmakat szerezte meg. Fiai: III. János Antal és IV. János Keresztély közül különösen ez utóbbi vált ki. Személyes bátorsága talán még nagyatyjáénál is nagyobb volt. Saját költségén egy magyar és egy horvát ezredet szervezett. A felszabadító háborúban már mint lovastábornok küzdött Esztergomnál és Párkánynál, 1693-ban pedig Pignarollánál Savoyai Jenő életét is megmentette. Ekkor három lovat lőttek ki alóla. Élete utolsó éveiben

külömben a külföldi udvaroknál diplomaciai szolgálatot teljesített. Fia VI. Miklós József volt az utolsó birtokosa Vöröskőnek a Pál nádor ágából. Ez ág kihalta után annak birtokai is II. István ágára szállottak.

II. István gróf fia, IV. Miklós folytatta a várban atyja által megkezdett építkezéseket és főleg a vár szépítésére törekedett: ő építette a belső kapút, a várudvar szökőkútját és vízmedencéjét is. Fiai közül a második: Ferencz csak rövid ideig élvezhette atyja örökét, mert 1687-ben Eszéknél egy török ágyúgolyó leterítette. Így azután V. Miklós és V. János egyedül osztoztak Vöröskőn. Az ő egyéni nagyságuk és a nevezetes szerep, melyet az ország történetében játszottak, a vár leáldozó dicsőségének még egy utolsó fényes sugarát idézték fel.

IV. Miklós gróf halála után özvegyét, Harrach Mária Eleonora grófnőt Lipót király gyermekeinek nevelésével bízta meg. Míg az öreg grófné napjait az udvarnál töltötte, fiai a harcztéren szereztek érdemeket s az udvar kegyei révén szép carrière-re lehetett kilátásuk. Bár 1683-ban még pályájok elején voltak, a család sűrű összeköttetései az udvarral s a nagy tekintély, melynek a Pálffyak a királypárti Magyarországon örvendtek Thököly hadait is a vár alá vonták.

Maguk a Pálffyak nem voltak a várban, de volt helyettök több császárpárti nemes, élükön Kollonich Ádám és Zsigmond grófokkal. A hadászati jelentőségét elvesztett vár védelmével a Pálffyak nem is igen törődtek. Inkább kastélynak tekintették, semmint várnak. Hivatott katona csak tizenkettő volt a várban, azonkívül vagy hatvan suhancz s a vár védelmére szolgált a körüllakó parasztság is. Ezt a vár kapitánya: Ramocsay László nem tartotta elegendőnek az ellentállásra s a Kollonichok tiltakozása ellenére védőőrséget kért a kurucz előcsapatoktól, majd magától Thökölytől is. Nemsokára azonban, minthogy sem a Pálffytól, sem a császári seregek részéről segítség

nem jött, Ramocsay kapitány kénytelen volt Thökölynek hűséget esküdni és katonáit a belső várba is beengedni. A kuruczok mind jobban és jobban befészkeltek magukat az erősségbe s a lakosságot is megeskették Thököly hűségére. Thököly maga is ellátogatott Vöröskőre, megnézte annak erősítéseit, de lovait nem fogatta ki, mert a várbeli nemesek még nem tették le a hűségüket. Végre ezek is kénytelenek voltak vele, ha szabadságukat meg akarták tartani s a várban Orosz Ádám a kurucz kapitány lett az úr.

Thököly azonban nemsokára visszavonult s ekkor a vöröskői kuruczok helyzete is rosszra fordult. Kollonichnak hamis levelekkel sikerült Oroszt tévútra vezetni s ez a várnak másfél hónapig tartó megszállása után a koholt felmentő seregektől való félelmében kivonta csapatait Vöröskőről. A kivonuló kuruczokat a nép megtámadta és nagy részöket lekasabolta, de nem kevésbbé veszedelmes volt a kasznár által felbujtott nép magatartása a várban visszamaradt nemesekre sem.

A vész mégis elég szerencsésen vonult el Vöröskő fölött, noha a gazdaságban s a kincsekben a kár jelentékeny volt. Mindenesetre intő szózat volt ez a vár tulajdonosainak, a kik nem is késtek gondoskodni a jobb védelemről.

A közel jövőben azonban erre nem volt szükség s a Pálffyak nyugodtan szerezhettek érdemeket a távollékvő vidékeken. A felmentő háborúban derekasan küzdöttek. Miklós gróf gyalogezredet, János pedig huszárezredet állított fel. Különösen az utóbbi, ki bátyjánál jóval rugékonnyabb természetű volt, tüntette ki magát. Harczott Bécsnél, részt vett Buda ostromában s 1686-ban Lotharingiai Károly főhadsegéde lett. Miklós bátyja nem volt ily szerencsés, Belgrádnál ágyúgolyó találta, úgy hogy megsántult.

Mire a Rákóczy-mozgalom kitört már mindketten nagy multra, fényes pályára tekinthettek vissza. János gróf,

mióta 1704-ben horvát bán lett és ezek meg a rácok közt Rákóczy ellen sereget toborzott, igen komoly ellenfelévé is vált a felkelőknek. A Dunántúlon és Pozsony vidékén is megéreztek a hatalmát. Ily körülmények közt a kuruczoknak is érdemes volt foglalkozniok vele. Maga Ocskay László, a később árulóvá vált kurucz brigadéros vezette 1705 őszén seregét Vöröskő ellen. A vár, mely már alig mehetett komoly erődítmény számba, oly komoly ellenségnek, mint most, még nem nézett szemébe. A vár két külső udvarát el is foglalták, de maga a vár még akkor is keményen kitartotta az ostromot, mikor a tető már lángban állott. Az őrség egész éjjel azon dolgozott, hogy a védművekben esett kárt kiigazítsa, mire az ostromlók aknákat fúrtak. De ez sem sikerült, a várbeliek égő tárgyak ledobálásával elűzték a kuruczokat a fal alól. Pálffy is összevonta seregeit s a vár felmentésére sietett Stomfa felől, a mire a kuruczoknak azután az ostrommal fel kellett hagyniok.

Pálffy János a trencsényi csatában is részt vett, de mindazon károk daczára, melyeket a kuruczoknak okozott a kuruczok őt általánosan tisztelték. Élénk emlékezetében volt az embereknek, hogy János gróf, midőn János Frigyes würtembergi herczeg előtte a magyar hadsereget ócsárolta, a herceget párbajra hívta ki. Először a herczeg lőtt, ki igen jó lövő hírében állott, de Pálffynak csak kalapját találta. Pálffy János gróf azonban nem tévesztett s a herczeg holtan maradt a porondon, míg ellenfele Lengyelországba menekült Lipót király kegyelmét kieszközölgendő.

Maga az udvar is tudta, hogy a felkelők mennyire megbecsülik János grófot s ezért megtették őt 1710 őszén a magyarországi seregek fővezérévé. Ez nagyot változtatott a helyzetén. Pálffy kinevezését a kuruczok olybá vették, hogy az udvar meg akarja könnyíteni a békülést. Rákóczy mindjárt megbízta Károlyi Sándort, hogy kezdjen alkudozni az új fővezérrel, de Károlyi erre nem volt hajlandó. Pálffynak sem volt megbízása az alkudozásra, de ő az

udvari véleménytől eltérőleg szintén a békés kiegyezést óhajtotta s Rákóczyval is, Károlyival is tárgyalásokat kezdett, többször személyesen is találkozáván velők. Mikor azonban ezekről a lépéseiről és eredményükről Bécsben jelentést tett, ott azokat helytelenítették, sőt Savoyai Jenő megbüntetését kívánta. Szerencsére I. József király nem hallgatott a herczegre s így a békealkudozások tovább folytak, és Pálffy fáradozásai folytán eredményhez is jutottak. Rákóczy ugyan később az orosz szövetség reményében lemondott a béküléstről, de Károlyi Sándor, ki előbb idegenkedett e gondolattól, dülőre vezette a tárgyalásokat. A kuruczok eskütétele a kismajtényi síkon is Pálffy János előtt folyt le.

A háború befejezése után megint Miklós gróf jutott nagyobb szerephez. 1713-ban országbíró, 1714-ben nádor lett, s mint ilyen igen nagy munkát fejtett ki a *pragmatica sanctio* elfogadása érdekében. Ő nyerte meg a javaslatnak a vén kurucz Szluhát és sok más számottévvő férfiút is, a miért III. Károly király nagyon hálás is volt az ő „Nickerl“-jének, az ő „*lieber alt und krumber Palatin*“-jának.

Pálffy Miklós nádor 1732-ben bekövetkezett halála után azonban az udvar a nádori méltóságot megint nem töltötte be, hanem a lotharingiai herceget küldötte el helytartónak. Midőn 1741-ben az osztrák örökösödési háború küszöbén Mária Terézia a nemzethez fordult, a híres Moriamur jelenetnél ott volt Pálffy János is, mint országbíró. A fellelkesült rendek ez alkalommal nemzeti kívánságaikat is megkapták s a nádori méltóságot is helyreállították, nádorrá választva az ősz országbíró, kit a királynő háláérzete „*Mein Vater Pálffy*“ czímmel tüntetett ki, midőn őt a háború eseményeiről tudósította. Mellőzésben csak egyszer részesült: az 1737-iki török háború alkalmával, midőn nem akarták a fővezérséggel megbízni, mi annál inkább fájhatott neki, mert az osztrák tábornokok esatát esatára vesztettek el s Nándorfejérvár is ujra török kézre

Fénykép a Dózsa Róbert múzeumtól Budapest

16. Pfaff Gusztáv felvétele

A várkapu.

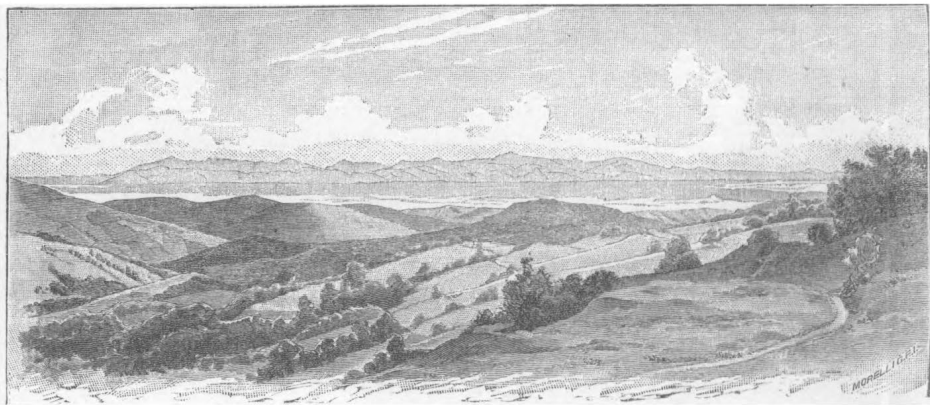
került. Ebben a tekintetben azonban neki is osztoznia kellett annyi derék honfitársának, köztük dédatyjának közös sorsában is.

A két nádor osztotta fel utódaik közt Vöröskőt úgy, a mint az maig is fel van osztva. Miklós nádor három unokája közül a legifjabb, I. Rudolf kapta Vöröskő $\frac{5}{8}$ részét, János nádor utódai pedig a többi $\frac{3}{8}$ részt.

Pálffy I. Rudolf alatt 1759-ben megint nagy tűzvész pusztított a várban, melynek javítására a gróf tetemes összegeket költött. Osztályrészét fia II. Rudolf örökölte, míg ez öt fia: Ferencz, Fidél, Vincze, János-Károly és Alajos közt osztotta fel azt. Megegyezésük folytán azonban az csak Ferencz fiai: József és Mór és Vincze nagybátyjok között oszlott meg, míg 1868-ban a ma is élő Pálffy István gróf e két részt is újra egyesítette.

János nádor osztályrésze fiának III. Károly Pálnak halála után a nádor harmadik fiának, Miklósnak János fiára szállt, ki azt János és Ferencz-Alajos fiai közt osztotta fel. János grófnak fia nem lévén a két rész Ferencz-Alajos fiának id. Pálffy János grófnak, a nemes adományozónak kezében újra egyesült.

III.

öröskő vára a Kiskárpátok hegylánczának keleti oldalán, a Dubova és Cseszte községek közt fekvő résznek egyik kiemelkedő csúcsán fekszik. A várhegynek délnyugati lejtője alatt, a Gidra patak szűk völgyében terül el a tulajdonképeni váralja, ma Pila kisközség, a benne épült fűrészmalomokról így elnevezve. A völgy tulsó oldalán, szemben a várral, a várhegynél is jóval magasabb 564 méteres Kukla hegynek fenyői törnek ég felé. A völgy ott a legszűkebb, a hol a váralja épült, a hegyek közé haladva kiszélesedik, míg több különböző, ismét szűk völgyre szakad. E völgyekből szaladnak össze, a Gidra patak és kis mellékvizei, hogy a váralja keskeny völgyének szétszórt kőtömbjein zuhogva, habozva rohanjanak tova s vizükkal a község fűrészmalmaikat hajtásák.

A várhegynek a váralja felőli, délnyugati lejtője meredek, kőtörmelékes talaja miatt csak igen rosszúl járható, úgy, hogy a várnak ez oldalról természetes védelmet biztosított. A felmenetel legszebb és legkényelmesebb a völgy hegyek felőli, nyugati, tágasabb részéről, honnan két jól

ápolt kocsíút is vezet a várhoz, míg rendszeren a Cseszte helység felőli, keleti utat szokás használni. Fenn a hegy kiterjedt fensíkjának a meredek, délnyugati lejtő mellett fekvő részén van a vár, melyhez hatalmas, százados hársfáson át jutni el.

Folytatódik a hársfásor a vár első udvarán át is, mely körül gazdasági és tiszttartói épületek emelkednek, míg a második, hajdan felvonóhíddal ellátott kapún át a vár magasabban fekvő második külső udvarába érünk, melyet főleg gazdasági épületek szegélyeznek.

A tulajdonképeni belső vár a hegy fensíkjából kiemelkedő dombon, magasabb fekvésű a két külső udvar épületeinél. A vár kétségtelenül e legrégibb részének építéséről különben érdekes mondát tartott fenn a nép ajka. A vár nem is itt épült, hanem a szomszéd, magasabb Kukla hegyen, de hiába erőlködtek a vár építői azt ott felépíteni: a mit nappal ástak, a mi falat egymásra raktak, azt éjjel törpék, manók és szellemek átvitték mostani helyére. Fáradtságuk a várat a Kuklán megalkotni, a munkát újból és újból ott kezdeni, hiábavaló volt. Így jutott Vöröskő mostani helyére, míg a szemben fekvő Kukla-hegy árokmaradványaiban, melyek talán ó-szláv földvárnak elmosódó roncsai, a nép ma is a meghiusult erőlködések emlékeit látja.

A belső vár egykori felvonóhídja helyén ma már erős, boltozatos, állandó híd áll. A szép kapú a Pálffy és Harrach címerek fölött a Patrona Hungariae-val Pálffy IV. Miklós szépítő szellemének emléke. A kapú boltozata alatt ereklyeképen lóg a magasban a híres, egy darab fából faragott csolnak, melyről háromféle hagyomány is maradt ránk. Az egyik szerint Pálffy II. Miklós, a győri hős evezett át rajta a Dunán Győrből, a törökfogságból. A másik változat szerint IV. Miklós gróf menekült azon a Vág folyón, míg a harmadik még egy generációval közelebb hozza hozzánk a csónak történetét s azt állítja, hogy János nádor használta a törökök elől menekültében.

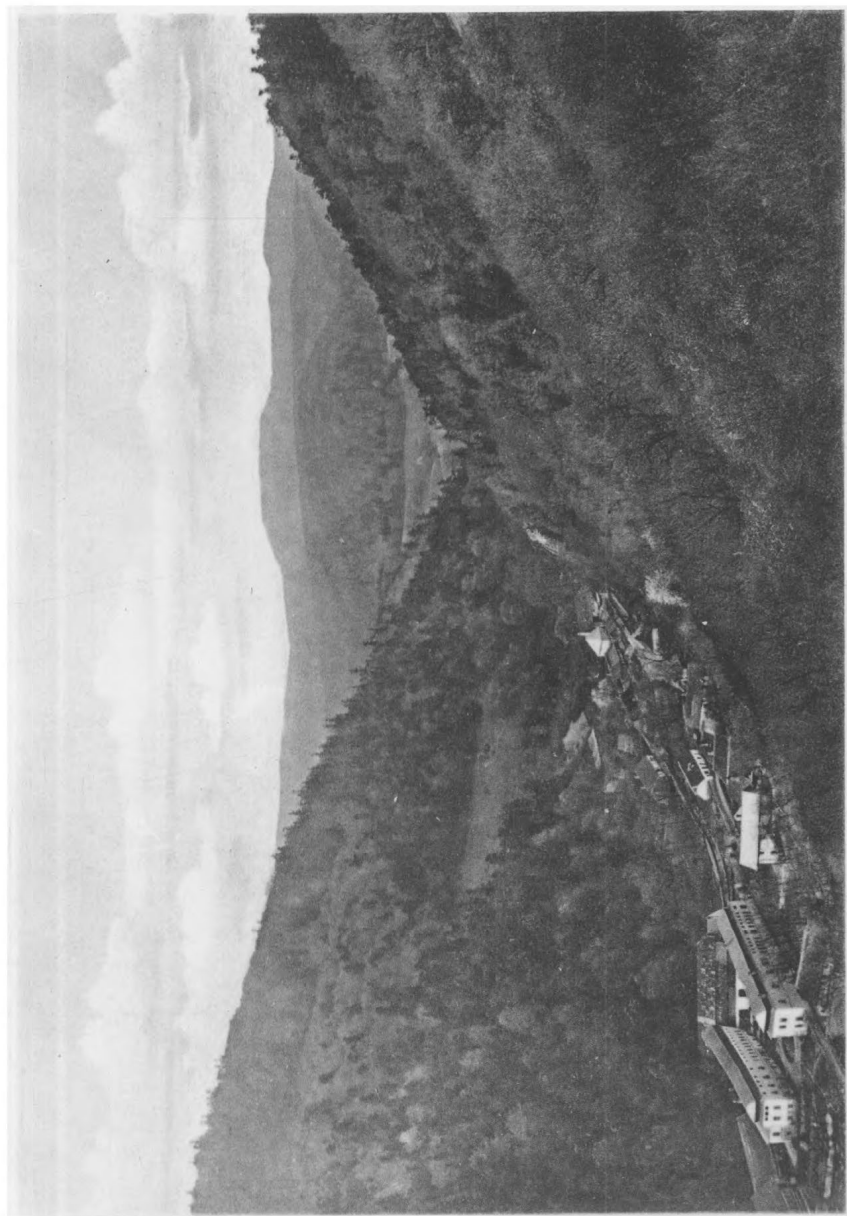
A négyszögű várudvar belső díszei szintén IV. Miklós gróf idejéből valók, mit úgy a szép művű víztartó, mint az udvar főekessége: a Pálffy czímerből vett, ágaskodó szarvast ábrázoló szökőkút Pálffy és Harrach címerei is tanúsítanak. A fölépcső pitvarába nyíló szép faragott kövű, feliratos ajtót azonban még a győri hős készítette.

A tágas pitvarba nyíltak hajdan a szükséges műhelyek, továbbá a fegyvertár, gyógyszerház és más a várban szükséges helyiségek s ma is itt vannak még: a múzeum, könyvtár és levéltár.

A kapú alatt jobbra most is látható még a hajdani kínzókamara, de a „régi jó idők“ emlékéét odabenn már csak egy nyolcz személyre való kaloda és a nehéz rab-bilincsek őrzik, no meg azok a felírások, melyeket egy-egy kétségbeesett rab vésett be a kaloda nehéz gerendájába. Valószínűleg azonban nem ez a helyiség a vár legrégibb börtöne. Korábbi időben a börtön a pinczében volt s ma is mutogatják még a nyugati bástya alsó körfolyósójának leeresztő lyukait, melyeken állítólag a kiéheztetű börtönökbe csúszatták le a halálra szánt rabot.

A vár pinczéje különben párját ritkító látványosság. A vár délnyugati szárnya alatt van ez a valóságos labirynthus. Hosszában két részre oszlik: az udvar felőlire, mely három emelet mély és a völgyfelőli régibb részre, melynek legfelső emelete az udvar felőli pince harmadik emeletével van egy szintben, mely alatt azonban még két emelet van. Sőt a déli bástya alatt még a legalsó, ötödik emeletről is palakő-csigalépcső vonúl le egy kis fülkébe, melyből négy mély lyuk nyílik függőlegesen a földbe: állítólag a várból kivezetű földalatti útba. A külső soron a pince emeleteit elválasztó hatalmas, korhadásukban is erős tölgygerendákat, ugyancsak tölgyezölöpök tartják, míg a belső soron a gerendázatot már a falba illesztették.

A pince belső sorának legnevezetesebb része a kút fülkéje, mely magas boltozatával impozánsan hat a láto-

Fényképezte D. von Károly művészeti-fotográfus.

Fő, Párizs-utcai felépítés.

Kilátás a nyugati bástya ablakából.

gatóra. A híres kút, a hegyi várak rendes nevezetessége, természetesen itt sem hiányzik, de noha nem fűződik hozzá oly szép monda, mint Trencsén vár kútjához, noha hiányzik a szerelmes basa, ki szerelméért a kutat megfúrja, e kút nagyobbyszerűnek látszik, mint a trencsényi. A ledobott éggő szalmazsúp zuhanása, az oldalának nekivágott üveg-cserép elhaló zümmögése árulja el, hogy az emberi kéznek mily bámulatos és hatalmas munkájával van dolga a szemlélőnek. Hozzá a kút oldalai még közel ki is vannak rakva, felső részét pedig épenséggel szép kőkoczkák alkotják. A felhúzó készülék már régen elromlott s azóta csak találgatják: mekkora lehet a kút mélysége?

Rendkívül érdekes a vár nyugati bástyája is. Felszíne alatt, a legfelső szintjén hatalmas boltozatos terem van, melynek közepét vaskos palakőoszlop tartja, míg a következő, a felső helyiséghez hasonló szintből a falbavájt palakőlépcső visz le ama körfolyosóba, melyből az állítólagos kiéheztető börtönök rézsutos leeresztőlyukai nyílnak, egy másik falba épített folyosón át pedig a kapú alatt a vár északi bástyájába lehet átmenni.

A bástyák közül a nyugati és északi eredetibb, fedetlen állapotában van, míg a keleti és déli bástya felsőbb építménye Pálffy I. Rudolf korából származik. A különböző korban készült részeket és javításokat manapság is meg lehet még egymástól különböztetni. Az újabb kőépítmények közül élesen válnak ki a régibb palakőrészek. Palakőből épült a pincze legnagyobb része s a bástyák hatalmas boltozata is. Az újabb javításoknál már téglát használtak, melyekre utóbb a Pálffyak téglagyárának bélyegzője is rákerült.

Noha a vár valamennyi ablakából igen szép a kilátás, a bástyák sarokhelyzetöknél fogva még amazokénál is szebb képet nyújtanak. A délkeleti homlokzat ablakaiból átlátni a vár egykori tulajdonosáról, Csák Mátéről elnevezett Mátyusföldet, jó kilátásnál a nyitrai és trencsényi

hegyekig. A vár alatt elterülő terjedelmes szép alföldi erdő haragos zöldjén túl a szántóföldek sokszínű csíkjai s a legelők enyhébb zöldje között egy-egy fehér torony hirdeti a távolfekvő falvakat, míg a kép keretétől a háttér hegyeinek ködszerű, kéklő szilhuettjei szolgálnak.

A délkeleti homlokzat kilátásának nyugodt képével szemben a délnyugati oldalról változatosabb, élénkebb táj tárul fel szemünk előtt. Innen is ki-kilátni ugyan még az alföldre, de annak csak csekélyke, közelebbi részére. Szemben a Kukla csúcsos kúpja tör a felhők felé; lomberdejének lágyabb színei közé sűrűn vegyülnek a fenyvek fekete foltjai, itt-ott egy-egy lankás réttől megszakítva. Alul pedig — nem szemben, mert ugyancsak lefelé kell nézni — a váralja házai fehérlenek elő a völgy gyümölcsös kertjei közül. Oly magasan vagyunk, hogy az udvarokra is belátunk. A fűrészmalmok egyenes csatornái, a fenyőszálak és deszkák egyenes vonalai az egyetlen nyugodtabb formák a nagy változatosságban.

Az északnyugati és északkeleti oldalakon ablakok nincsenek, mert a vár ez oldalakról nélkülözte a természetes védelmet, de azért bőségesen kárpótolnak a nyugati és éjszaki bástyák. A nyugati bástya széles falának ablakfülkéibe kiállva, a kilátás még regényesebb lesz. Dél felé az alföldből megint többet látunk s az érdekességet növeli a vár délnyugati oldalára nyíló perspektíva is. A régi falak letördelt vakulatjokkal, az előkandikáló palakövek és téglák, a kiugró esőcsatornák az ódon szín mellett régies hangulatot is ébresztetnek. Hát még, ha a nyugati ablakból nézünk ki! A Kuklahegyen s a váralja végének keskeny völgygyorulatán túl kezdődik csak az igazi kép. Hegy hegy mögött, csúcs csúcs fölött halványabban és halványabban a mint távolabb-távolabb van a vártól. Leghátul egy nyerges hegy szélein kopaszodó szürke orma látszik: a Kiskárpátok legmagasabb csúcsa, a Viszoka (754 m.) ez, mely egyenes vonalban tíz kilométernyire van ide.

A kép teljességét, a látókör nagyságát tekintve azonban a legháládatosabb a kilátás az északi bástya Pálffy I. Rudolf által nagy, négyszögalakú kövekkel kirakott bástyaormának hatalmasan széles faláról. A Kukla, a váralja s az alföld déli része ugyan innen nem látható, de az északi fele szebben és teljesebben tekinthető át, mint akár a délkeleti ablaksorból. Köröskörül pedig hegyek, az északi, közeli kisebb csúcsoktól mindig növekedve, mindig távolodva a Viszoka vén, szürkés tarajáig, az előtér felé élénkülő színekkel, míg lábainknál a külső vár és a hajdani szép várkert viharlatta csonka szobrai emelkednek ki a zöld rétből és a kisebb nagyobb facsaportok közül. Közvetlenül alattunk a várárok tátong bolthajtásos hídjával, dél felé pedig a belső várudvarra látunk: a szép virágágyakra, a szarvasos szökőkuttra, a bástya melletti karcsú harangtoronyra. Innen a vastag fal peremén elsétálhatni a keleti bástyáig, ha a kilátásnak még egy-egy rejtettebb szépségét akarjuk felfedezni.

De a vár belső helyiségei is szépek. Egyes részeknek, mint például a nyolczszögű várkapolnának barokk díszítései, freskói és stukkóművei is érdemesek a megtekintésre.

S a vár közvetlen környezetéhez hasonló az alapítvány távolabbi vidékeinek szépsége is. Mély medenczék, magas hegyek, fenyő- és lomberdők, telve vaddal, melyekben még ott van a szolirovi kies kastély is szép bükkös közepén. De ki bírná itt csak végig számlálni a kiemelkedően szép helyeket, ki azokat leírni? Látni kell ezeket a hegyeket, völgyeket, bejárni az erdőket, szívni pompás levegőjüket, megpihenni az erdőszlak hűvös szobájában, a favágó kunyhójában, a szénégető rozszant viskójában. A szép Kiskárpátok szép vidéke ez: nem oly hatalmas, nem oly nagyarányú s nem oly vadregényes, mint a magas Kárpátok vagy Alpok vidéke, de nem is oly rideg: kedves, szelid és elbájoló.

Igyekeztünk bepillantani a vár nyolczszázados történetébe, szemeinkkel átfutottuk a táj gazdag természeti szépségeit; talán sikerült az alapítvány indító okát a nemes gróf lelki világában is felismernünk. Minderre pedig szükségünk van, hogy átértsük és átérezzük az alapítvány fontosságát s az adományozó elhatározásának nagyságát.

Nagy tett, de csöndben végrehajtva! Pálffy János gróf nem számított a nagy tömeg üdvívalgására, de nem is óhajtotta. Mi is csendesen zárjuk sorainkat. A szép frázisok üressége ne keltsen visszatetszést. A lélekből előtörő néma tisztelet is nagy lehet és fenségét nem zavarja a czirkuszi taps.

